

VERLOREN EN VERKREGEN VRIJHEID

Kort overzicht van Urk in de oorlogsjaren 1940-1945

Leonard Bogerd

Verloren en verkregen vrijheid

Kort overzicht van Urk in de oorlogsjaren 1940-1945

Leonard Bogerd

Stichting Urker Uitgaven – Urk

Bij de voorpagina:

Ieder jaar vindt op 4 mei de kranslegging bij het Oorlogsmonument plaats. Op de omslagfoto de kranslegging door jongeren op 31 augustus 1946 tijdens de onthulling van het Oorlogsmonument.

Inhoudsopgave

Inleiding	3
De oorlogsjaren	5
Naschrift	31
Literatuurlijst	32
Fotoverantwoording	32

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

@ Bogerd, Leonard

Verloren en verkregen vrijheid:
een kort overzicht van Urk in de oorlogsjaren 1940-1945.
Leonard Bogerd – Urk – Stichting Urker Uitgaven – 2005
ISBN 90-71521-19-2
Trefwoord: Urk, geschiedenis, Tweede Wereldoorlog

Deze uitgave wordt mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van GBU, Het Spijk 4, 8321 WT Urk ter gelegenheid van het 60-jarig bestaan van nieuwsblad Het Urkerland. Ook van de Rabobank Noordoostpolder-Urk mochten we een gift voor deze brochure ontvangen.

Inleiding

Het is dit jaar zestig jaar geleden dat Nederland bevrijd werd door de geallieerden. Aan vijf jaar strenge onderdrukking kwam een einde. Nederland vierde feest. De officiële bevrijdingsdag is 5 mei 1945 geworden. Toen gaven de Duitsers zich over.

Urk was al eerder bevrijd. Op 17 april 1945 vertrokken de laatste Duitsers van het voormalige eiland. De vijf jaar lang verborgen gehouden vlaggen gingen uit. Oranje sierde de smalle straten van Urk en de bevolking trok massaal de straat op. Urk vierde feest. De spanning van vijf jaar bezetting ontladde zich. Urk was vrij en blij.

Toch lag er een schaduw op de feestelijke dagen. Diverse Urker mannen en jongens kwamen niet meer terug, gefusilleerd of in een concentratiekamp omgekomen. Sommigen werden op andere wijze oorlogsslachtoffer. Dat temperde de feestvreugde.

De vijf oorlogsjaren op Urk kenmerkten zich door wisselende omstandigheden. De ene groep Duitsers was fanatieker dan de andere groep. Om het verzet in de kiem te smoren trad de bezetter wel hard op. Diverse plaatsgenoten werden van hun bed gelicht. Anderen kwamen er met een waarschuwing vanaf. De voedselschaarste werd door de eilanders gevoeld en de geïsoleerde ligging zorgde ervoor dat de controle scherp en bijna volledig was. Spanning en angst wisselden elkaar af.

Een ingrijpende gebeurtenis was de razzia op 18 november 1944. Ruim tachtig plaatsgenoten werden opgepakt en weggevoerd naar Duitsland. Het verdriet van de achtergebleven familieleden, vrienden en bekenden was groot.

In deze brochure wordt op de meest opvallende gebeurtenissen tijdens de oorlogsjaren 1940-1945 ingegaan. Gebeurtenissen, die wel kunnen worden beschreven, maar moeilijk beleefd en gevoeld.

De angst en spanning van de eilanders en het leed dat zij voelden, valt niet te beschrijven. Laten we deze emotionele en psychische kant niet vergeten bij het lezen van deze brochure.

« Voortekenen »

Urk is kort voor de oorlog geen eiland meer. De dijk naar Lemmer wordt op 3 oktober 1939 gedicht. De drooglegging van de (Noordoost)polder zal pas beginnen wanneer ook de dijk van Urk naar Vollenhove is aangelegd. Dat gebeurt ruim een jaar later.

Urk telt in 1939 ruim vierduizend inwoners. Burgemeester is G. Keijzer. Het politiekorps bestaat uit twee agenten: W. Kok en H. Greven. Er zijn twee artsen op het voormalige eiland. Drie kerken telt Urk, de Nederlands Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerk en de Christelijke Gereformeerde Kerk. Het nieuws wordt verzorgd door de omroeper en door het weekblad de Oprechte Urker.

Dit is zo'n beetje de situatie op Urk in de periode voor de oorlog.

Het wereldgebeuren speelt niet zo sterk op Urk.

Dat verandert heel snel, wanneer Duitsland Polen binnenvalt en de Duitsers Noorwegen en Denemarken bezetten. Ook de intense jodenhaat

■ De mannen van de luchtbeschermingsdienst in 1939. Deze dienst heeft onder andere tot taak de autoriteiten te waarschuwen tegen vijandelijke luchtaanvallen.

van de Duitse leiders wordt bekend op Urk. Die ontwikkelingen zorgen ervoor dat al heel snel Duitsland als de grote vijand wordt gezien.

De spanning stijgt. Ook op Urk. Ongeveer 150 Urker jongens en mannen verblijven elders in ons land om, als het nodig is, ons land te verdedigen. Een alarmsirene wordt op het dak van het gemeentehuis geplaatst en de plaatselijke Luchtwatch speurt de hemel af naar eventuele vijandelijke vliegtuigen. Verduisteringsproeven worden gehouden en het eten wordt schaars. Ook de vloot blijft binnen. Urk maakt zich gereed voor de viering van de Pinksterdagen 1940.

« Als een dief in de nacht »

Zonder enige aanleiding en zonder enige voorafgaande waarschuwing vallen de Duitsers ons land binnen, in de vroege morgen van de 10e mei 1940. Als een dief in de (donkere) nacht. Duitse vliegtuigen bombarderen vliegvelden en kazernes. Zwaar bewapende parachutisten worden in het westen gedropt om ons land zo snel mogelijk te bezetten en sterke Duitse troepen rukken over de oostgrens op naar het midden van ons land. Nederland is in oorlog. Een ongelijke strijd wordt gevoerd. Toch weet het Nederlandse leger met gebrekkige wapens sterke tegenstand te bieden. De omsingeling van Den Haag wordt ongedaan gemaakt. De weg over de Afsluitdijk blijft voor de Duitsers versperd en de Grebbelinie houdt voorlopig stand.

De brutale Duitse inval gaat aan Urk niet voorbij. Burgemeester G. Keijzer kondigt op de eerste oorlogsdag de noodtoestand af. Luchtbeschermingsmaatregelen worden getroffen en zand tegen brandgevaar, na eventuele bominslagen, wordt beschikbaar gesteld. 's Avonds mag er geen licht meer vanuit de woningen zichtbaar zijn. Urk hult zich in volslagen duisternis.

De tweede oorlogsdag levert hetzelfde beeld op. Voor de kust vaart een Hollands marineschip, waarmee contact wordt onderhouden. Naarmate er meer bekend wordt over de gevechten elders in ons land stijgt de spanning. Gebeden wordt er voor het Nederlandse leger, maar in het bijzonder voor de Urker jongens en mannen in de frontlinie. Op de derde dag (Eerste Pinksterdag) moet de hele Urker vloot naar Amsterdam vertrekken. De legerleiding is bang dat de Duitsers beslag zullen leggen op de Urker boten. De Urker vissersvloot krijgt de opdracht om op het IJ voor anker te gaan om zodoende te verhinderen dat de Duitsers met watervliegtuigen bij Amsterdam op het water kunnen landen.

De Urkers nemen de opdracht serieus, verlaten de haven, steken het IJsselmeer over en varen het IJ op. Zelfs de schepen die niet meer varen kunnen, worden de Urker haven uitgesleept en buiten de haven tot zinken gebracht. Ook al het ijzer van de scheepswerven en herstelwerkplaatsen verdwijnt in het water. De Duitsers zullen op Urk niets van hun gading vinden.

De Urker haven biedt aan het einde van deze Eerste Pinksterdag een troosteloze aanblik. Gelukkig keren na de capitulatie alle Urker schepen weer terug. De grote branden in het Amsterdamse havengebied staan de bemanning nog vers op het netvlies.

De bezetting

Op Pinkstermaandag arriveren de eerste Duitsers op Urk. Het zijn er drie. Zo onverwachts als ze gekomen zijn, zo snel vertrekken ze weer. Hebben ze het risico te groot gevonden? Tussen die stuurs kijkende Urkers? Wie zal het zeggen.

De dorpsomroeper is inmiddels de huizen langs geweest, met Christien

■ Urker botters in de Petroleumhaven van Amsterdam. Op de achtergrond de in brand gestoken olietanks om te voorkomen dat de inhoud in Duitse handen valt.

Verstelle in zijn kielzog om de eilanders op te roepen geen onbezonnen dingen te doen, maar rustig te blijven. Ze wijzen op een voorval in de Eerste Wereldoorlog. De Duitsers executeerden toen een aantal willekeurig gekozen burgers in een Belgische stad, omdat daar ongeregeldheden waren uitgebroken. Een gewaarschuwd man telt voor twee!

Op 14 mei arriveren opnieuw enkele Duitsers op Urk. Burgerwachtmann Willem Hoekstra laat de Nederlandse driekleur zakken, ten teken voor het Nederlands oorlogsschip voor de kust dat er Duitsers op het eiland aanwezig zijn. Die dag komen nog meer Duitsers aan land en vorderen een aantal huizen. Vuurtorenwachter Andries Loosman wordt met geweld uit huis gehaald en met een revolver tegen zijn rug gedwongen om het postkantoor aan te wijzen. De radio-installatie in de vuurtoren wordt vernield en de verrekijkers in beslag genomen. Gelukkig zijn belangrijkere voorwerpen en belastend materiaal op tijd weggehaald en op geheime plaatsen opgeborgen. Ook het complete gemeente-archief blijkt spoorloos verdwenen.

☞ Hoopgevende woorden ☞

De opmars van de Duitsers in ons land gaat niet zo vlot als door Hitler en zijn vrienden gedacht. Dat zint de dictator in Berlijn niet. Een wreed middel wordt vervolgens ter hand genomen. Wat telt bij de nazi's een mensenleven? Rotterdam wordt gebombardeerd en honderden weerloze burgers gedood. Het centrum van Rotterdam verandert in weinige minuten in een brandende fakkel. Dagenlang woedt de brand. Wanneer de laatste brand is geblust, wordt de balans opgemaakt. Zo'n 24.000 huizen zijn vernield en ongeveer 900 burgers gedood. De opperbevelhebber van het Nederlandse leger, generaal H.G. Winkelmann, geeft ons land over. Hij eindigt zijn overgave-proclamatie met de, bijna profetische, woorden: "Aan het einde van de oorlog zal Nederland als zelfstandige vrije natie opstaan! Leve Hare Majesteit de Koningin." Het zijn moedige en hoopgevende woorden in deze donkere uren. De geschiedenis heeft inmiddels geleerd, dat ze terecht zijn gesproken.

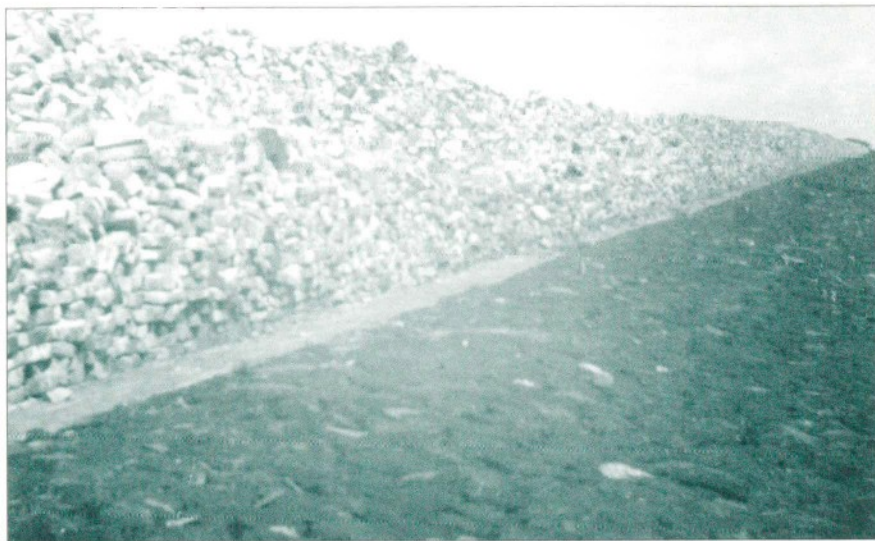
De Koningin en de Nederlandse regering zijn inmiddels naar Engeland uitgeweken om van daaruit de strijd voort te zetten.

Op Urk zijn de Duitsers zichtbaar aanwezig. Ze laten van het begin af aan weten wie de baas is op het voormalige eiland, hoewel de eerste lichte Duitsers beslist niet de fanatiekste is. Een Duitse wachtpost speurt vanaf de

vuurtoren dag en nacht het eiland, maar ook het luchtruim, af. Hotel Van Woudenberg en de Gereformeerde pastorie doen dienst als onderkomen voor de soldaten.

🌀 Onder verdenking 🌀

De Duitsers reageren gespannen in de eerste maanden. Vuurtorenwachter Jacob Schraal, die de plek van Andries Loosman heeft ingenomen, krijgt de schrik van zijn leven. Hij wordt midden in de nacht met geweld van zijn bed gelicht, omdat de Duitsers hem verdenken naar overkomende vliegtuigen te hebben geseind. Ook burgemeester G. Keijzer en politieman Harmen Visser worden verdacht van tegenwerking en worden met de dood bedreigd. Gelukkig zetten de bezetters hun bedreigingen niet om in daden. Overigens is de verdenking tegen politieman Harmen Visser niet onterecht. Alleen het ontbreekt de Duitsers aan bewijs. Harmen Visser blijkt al heel snel nauwe contacten te onderhouden met diverse bekende verzetsmensen in ons land. Hij wordt later afdelingshoofd van de Binnenlandse Strijdkrachten. Bij de

- *Na het bombardement van Rotterdam, in de meidagen van 1940, wordt het puin van die stad gestort op de (Noordoostpolder)dijken bij Urk en tussen Urk en Lemmer (de Rotterdamse hoek).*

bevrijding van Kuinre en Schoterzeil door de Canadezen speelt hij een belangrijke rol. Helaas wordt hij één dag voor de bevrijding van de Noordoostpolder door een SS'er doodgeschoten. De bevrijding van Urk heeft hij niet meer meegemaakt. Naar hem is een plein in Emmeloord en op Urk genoemd.

De dijk van Urk naar Lemmer wordt verder afgewerkt, terwijl de dijk van Urk naar Kampen gestaag vordert. Zonder ophef wordt deze dijk op 13 december 1940 gedicht. De Duitsers zijn zeer verontwaardigd, want ze hadden graag wat reclame gemaakt. Ze hadden willen laten zien hoe goed ze wel niet waren op waterstaatkundig gebied. Dat ze niet alleen oorlog voeren, maar ook meehelpen aan de wederopbouw van ons land.

■ *Burgemeester G. Keijzer in de raadzaal van het oude gemeentehuis, het huidige museum. Halverwege de oorlog wordt hij opgepakt en naar kamp Amersfoort weggevoerd.*

☞ Wilhelminaschool ☞

Op wat kleine incidenten na blijft het vrij rustig op Urk in het eerste oorlogsjaar. Het gewone dagelijkse leven gaat, voor zover de bezetters het toelaten, door.

De aanwezigheid van de Duitsers op Urk zorgt wel voor wrijving. Onderwerping aan gezag, vreemd gezag nog wel, ligt de eilanders niet zo. Vrijheid en onafhankelijkheid staan hoog in het vaandel van de Urkers. De Duitsers gehoorzamen? Kom nou! Alleen de Koningin. Daar hebben ze respect voor. Door God is het Oranjehuis ons geschonken. Haar willen ze gehoorzamen. Met een zekere trots wijzen ze op het schoolgebouw. Daarop prijkt de naam van de Koningin, Wilhelmina. Een doorn in het oog van de

bezetters. Ze gelasten het schoolbestuur om het ijzeren raamwerk met daarop de gegoten letters weg te halen. Het schoolbestuur kan – gelet op de dreigementen – niet anders. De Wilhelminaschool heet voortaan Willem de Zwijgerschool, maar in het hart van de Urkers blijft de oude naam voortbestaan.

« Haben Sie vorsicht »

Waar ze kunnen, ontduiken de Urkers de bevelen van de Duitsers. Het verzet groeit. Risico's worden daarbij genomen. Zo moet de Hervormde predikant, ds. E. van Wieringen, bij de Ortscommandant op het matje komen, omdat hij tegen de bezettende macht had gepreekt. De Urker dominee komt er met een schrobbering vanaf. "Haben Sie vorsicht, Herr Pfarrer. Es gibt Krieg." De Hervormde predikant trekt zich van de waarschuwing weinig aan. Samen met Harmen Visser zorgt hij er voor dat menig onderduiker onderdak vindt. In de zomer 1942 vertrekt hij van Urk, wegens het aange-

■ De oude visafslag aan de Westhaven in 1941. De IJsselmeervisserij levert een belangrijk aandeel aan de voedselvoorziening in de oorlogsjaren.

nomen beroep naar Werkendam. Daar zet hij zijn werk in het verzet voort. Hij krijgt na de oorlog daarvoor enkele hoge onderscheidingen.

De visserij op de Noordzee vindt in het eerste oorlogsjaar, zo goed en zo kwaad als het gaat, gewoon plaats. Aan boord is een Duitse militair. Het militair gezag wil voorkomen dat kotters uitwijken naar Engeland of Engelandvaarders (mensen die de zijde van de geallieerden kiezen) aan de overzijde van de zee aan land zetten. Het vissen op de Noordzee is niet ongevaarlijk. De UK 83 vaart op 10 maart 1941 vanuit IJmuiden de zee op. Vermoedelijk loopt het vissersvaartuig op een mijn. De botter keert niet meer terug. De UK 76 krijgt een mijn in het net, die ontploft, maar gelukkig wordt er geen schade aangericht.

Het vissen met een motor wordt – gelet op de schaarse olievoorraad – steeds moeilijker. De zwarte handel in olie neemt toe en op verschillende illegale plaatsen langs de kust wordt olie ingenomen. Hetzelfde geldt voor de gevangen vis. De vis wordt op verschillende plaatsen illegaal aan land gezet. Menig goede Nederlander wordt zo in zijn dagelijks onderhoud voorzien. De omzet op de visafslag daalt aanmerkelijk!

In de loop van de oorlogsjaren is het aantal vissersschepen aanmerkelijk verminderd. Regelmatig vordert de Wasserkrieg Polizei een botter. Van de ene op de andere dag moet de visser zijn broodwinning opgeven.

Van de in beslag genomen vissersvaartuigen keert een groot deel na de oorlog weer terug. De staat waarin deze boten verkeren is slecht. Bij de pakken neerzitten past een Urker niet. De scheepsbouw neemt dan ook een grote vlucht.

« Geallieerde vliegers »

Het stille verzet en het ontduiken van de regels leidt tot incidenten op het eiland. Hoe verder de oorlog vordert des te groter wordt de durf van de Urkers om de bezetter afbreuk te doen. Vele onderduikers worden voor korte of langere tijd op Urk verborgen gehouden.

Urk ligt op de aanvliegroute van de geallieerden naar Duitsland. Door de bezetters worden aan de randen van het IJsselmeer radarposten en zwaar luchtdoelgeschut neergezet. Vele geallieerde vliegtuigen worden door de Duitse schutters en de jagers van de vliegbasis Leeuwarden uit de lucht geschoten en storten in het IJsselmeer. Ook in de drooggelegde polder

komen diverse vliegtuigen neer. De Urkers spoeden zich dan naar de plek van het onheil om te zien of er nog overlevenden zijn. Snel worden deze geallieerde vliegers dan verborgen. In plaats van deze vliegeniers bij de Duitsers af te leveren verstoppden de Urkers de geallieerden in verschillende schuilplaatsen. Roelof T. Oost lukt het verscheidene vliegeniers op deze wijze het leven te redden. Hij werkt nauw samen met Harmen Kramer, ook een onverschrokken Urker, die op klaarlichte dag met gestrande geallieerden aan boord van de Urkerboot stapt en in Enkhuizen hen verder helpt. Samen met Lub Hoekman heeft hij – ook met de sleepboot van Hoekman – vele geallieerde vliegers en onderduikers op deze wijze naar het westen van het land gesmokkeld. Ook de verzetsstrijders Piet Brouwer en Pieter Hakvoort hebben zich actief met de pilotenhulp bezig gehouden. Beiden worden opgepakt en komen om in een concentratiekamp in Duitsland. Twee straten in het oude dorp zijn naar hen vernoemd. Ook is een straat vernoemd naar marechaussee Pieter Hoekman. Hij wordt vanuit Engeland, als geheim agent gedropt, boven Noord-Brabant. Wellicht door verraad omsingelen de Duitsers de boerderij waarin hij en andere verzetsmensen zich bevinden. Dankzij

■ Een aangeschoten Amerikaanse bommenwerper maakt een geslaagde noodlanding nabij de Steenbanktocht bij Urk. De bemanning overleeft de crash.

zijn onverschrokken optreden kunnen zijn vrienden ontsnappen, maar wordt hij zelf uiteindelijk door een kogel gedood.

Harm H. Gerssen, Lub Hakvoort, Lub Hoekman en Jelle Visser overleven hun verzetswerk en pilotenhulp en krijgen daarvoor na de oorlog een onderscheiding.

Gesneuvelde militairen worden op een waardige wijze ter aarde besteld. Op de begraafplaats bij het Kerkje aan de Zee worden in korte tijd diverse geallieerde militairen begraven. Dat gebeurt op plechtige wijze en onder massale belangstelling. Deze openlijke demonstratie van sympathie voor de geallieerden veroorzaakt bij de bezetters ergernis en zij verbieden voortaan deze grootschalige begrafenisbijeenkomsten. Voortaan mag alleen nog in besloten kring worden begraven. Ook dat laatste verbieden de Duitsers tenslotte. De gesneuvelde militairen worden vanaf dat moment overgebracht naar Schellingwoude.

🌀 Joodse familie 🌀

Terwijl in de drooggelegde polders vele onderduikers verborgen worden gehouden gaan de deuren op Urk open voor de bleekneusjes uit Amsterdam. Dit zijn kansarme kinderen die in het westen van het land honger lijden en op Urk liefderijk worden verzorgd en opgevangen. Sommige van die bleekneusjes zijn na de oorlog definitief op Urk gebleven.

Steeds meer dringt op Urk door dat de Duitsers systematisch mensen oppakken en wegvoeren. Met name zigeuners en joden. Op Urk woont bij het uitbreken van de oorlog één joods gezin, op Wijk 8-30, het gezin van Japien de Joode (familie I.S. Kropveld). Deze familie voelt zich echt thuis op Urk en krijgt bescherming van de eilanders. Begin mei 1942 moeten alle joden uit Noord-Holland zich in Amsterdam vestigen. Omdat Urk onder de provincie Noord-Holland valt, wordt de familie Kropveld ook verplicht zich naar Amsterdam te begeven. De Urker vrienden van Japien de Joode raden hem aan op Urk onder te duiken. Japien wil echter "niemand tot last zijn." Op 18 mei 1942 vertrekken ze met de Urkerboot. Het afscheid is ontroerend. Zij keren niet meer terug op Urk. Lang duurt hun verblijf in Amsterdam niet. Ze worden opgepakt!

Kandidaat K.S.G. Zijlstra, hulpprediker en evangelist onder de Zuiderzeewerkers, heeft nog geprobeerd door middel van een "Angehörigkeitserklärung" familie Kropveld uit de handen van de Duitsers te houden. Het mag niet baten. De familie Kropveld wordt met vele andere joden via kamp

Westerbork weggevoerd naar Sobibor waar zij op barbaarse wijze van het leven worden beroofd. Vergast.

Deze en andere gebeurtenissen doen het verzet op Urk toenemen. Waar mogelijk proberen de eilanders de bezetters te boycotten en afbreuk te doen. De spanning neemt toe. De Duitsers treden harder op en van hogerhand wordt tot een grootscheepse razzia in de polder en op Urk besloten. Zo nadert de later op Urk zo bekend geworden datum van 18 november 1944.

« De razzia »

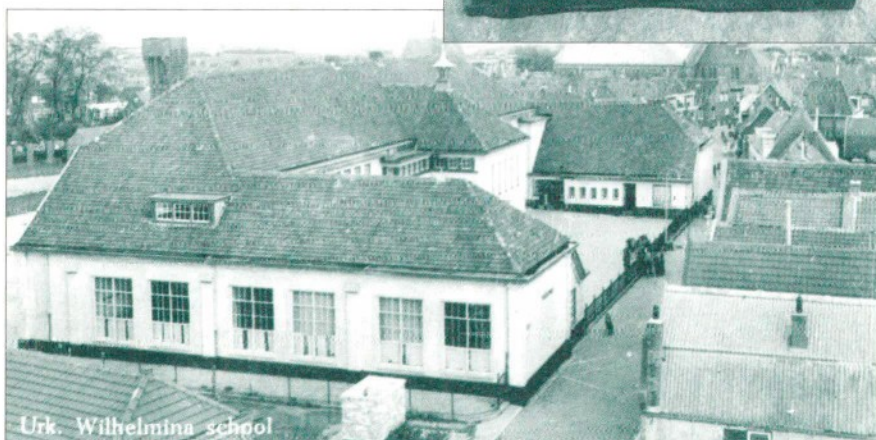
't Is een natte, gure herfstdag. Alles buiten lijkt grijs. Door de smalle straten en stegen van Urk giert de wind en de regen doet de bomen naargeestig glinsteren. Verder is het stil, een onwezenlijke stilte, die bruuft wordt verstoord door het alarmerende klingelen van de bel van de dorpsomroeper. Geschrokken heffen de eilanders hun hoofden op. De hele dag heeft het al gegonsd van geruchten. Zal het dan toch waar zijn?

■ Het huis waarin in de oorlogsjaren de joodse familie I.S. Kropveld (Wijk 8 nummer 30) woont.

Dan klinkt de stem van de omroeper en zijn woorden komen aan als mokerslagen: "Alle mannen en jongens tussen de 18 en 45 jaar moeten zich onmiddellijk melden in de school. Alle huizen zullen worden doorzocht. Wie zich niet meldt, zal worden doodgeschoten en zijn huis in brand gestoken." Zo begint de razzia.

Het dorp is hermetisch afgesloten. De Duitsers hebben hun werk goed gedaan. Vluchten kan niet meer. De huiszoekingen en de afgedwongen aanmeldingen zorgen voor een mensenvangst van krap honderd plaatsgenoten, in de Wilhelminaschool bijeen gedreven. Enkel van hen worden door de Duitsers beoordeeld als ongeschikt. Ook ontsnappen er nog een paar Urkers. Ruim tachtig plaatsgenoten worden uiteindelijk afgevoerd. In menig huis heerst verdriet. Naast de mannen en de jongens die al eerder zijn opgepakt of elders ondergedoken zitten, verdwijnen opnieuw meer dan tachtig mannelijke personen. Het is een grote slag voor Urk. Onder de weggevoerden bevinden zich ook dokter J. Andriessen, ds. A. Pietersma en ds. G. Spijker.

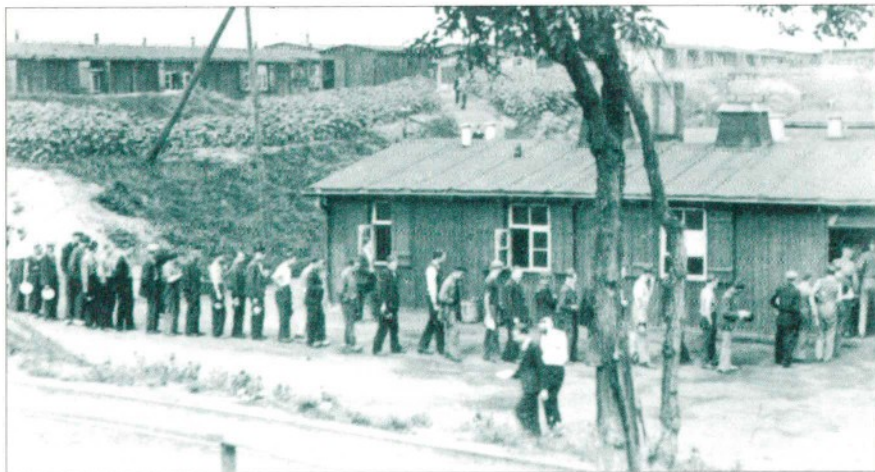

- De oude Wilhelminaschool bij de vuurtoren. Hier moeten de jongens en mannen zich melden, tijdens de november-razzia van 1944. Ter herdenking is op 15 april 2005 een plaquette onthuld (zie intzet).

☞ Barre omstandigheden ☞

Met politieboden worden de van hun vrijheid beroofde mannen afgevoerd naar Vollenhove, waar ze voorlopig in een houten barak worden ondergebracht. De steun van de plaatselijke bevolking is groot. De Urkers krijgen vele goederen en voedsel toegestopt. Als dank hiervoor wordt na de oorlog, namens de Urker bevolking, aan het gemeentebestuur van Vollenhove een herdenkingsplaquette overhandigd, die een plaats in de muur van het gemeentehuis krijgt.

Van Vollenhove marcheren de Urkers enkele dagen later, onder zware bewaking, naar Meppel, waar ze in een school worden ondergebracht. Daarna worden ze op de trein naar Duitsland gezet. De eerste stop is in het Duitse stadje Haren, waar de weggevoerde Urkers onderdak krijgen in een school. In dit gebouw ligt alleen stro op de grond. Daarop moeten ze slapen. Het stro herbergt vele luizen, met als gevolg dat krabbend de nachten worden doorgebracht. Uit waterige soep, dat normaal als afvalwater zou worden beschouwd, bestaat het eten. Overdag moeten de Urkers hard werken. Loopgraven moeten ze aanleggen. Wie niet wil of niet hard genoeg werkt, merkt dat in de rantsoenering. De omstandigheden zijn ronduit slecht. Lang duurt het verblijf in Haren niet. Nog voor de jaarwisseling wordt de groep

■ In Vollenhove worden de bij de razzia opgepakte jongens en mannen in houten barakken ondergebracht.

Urkers in een ruitloze trein gepropt om daaruit in Oldenburg te worden verlost. De weggevoerden worden in een kazerne ondergebracht. Het lijkt een verbetering ten opzichte van de school en de omstandigheden in Haren. Schijn bedriegt.

☞ Aber schnell ☞

De volgende morgen worden allen wreed gewekt door trompetgeschal. Barse Feldwebels vliegen de slaapruinten binnen en jagen de Urkers naar buiten. "Aber schnelle, schnell...!" Op de appèlplaats wordt de groep samengedreven. Een Duitse legerofficier brult een lang verhaal. Veel begrijpen de gevangenen niet van dit gebral. Wel wordt spoedig duidelijk dat ze vanaf heden onder de Duitse krijgstucht staan. Ze zijn nu Duitse soldaten en kunnen ingezet worden in de strijd. De strijd tegen de partizanen, de Russen, en de geallieerden. De verschrikkelijke betekenis daarvan dringt door. De spanning is om te snijden. Wanneer de Duitse officier zijn alleenspraak onderbreekt, valt een diepe stilte. Wat nu? Dan heft ineens één van de Urkers een lied aan. Het klinkt onwezenlijk. "Waar de blanke top der duinen schittert in de zonnegloed..." Het overgenomen en aangezwollen gezang eindigt met de bekende woorden "Ik heb u lief mijn Nederland. Ik heb u lief mijn Nederland." De Duitse officier weet met de situatie geen raad en marcheert de troep af. De opleiding tot soldaat volgt.

Verzet en onwil blijkt uit de houding en het gedrag van de gevangenen. De Urker creativiteit en vindingrijkheid worden in de strijd geworpen. Vast dagelijks ritueel is de Hitlergroet. Het roepen van "Heil Hitler" wordt beschouwd als een vloek. Vandaar dat in plaats van "Heil Hitler" in het Urker dialect "Drei Liter" wordt geroepen.

☞ Een wonder ☞

Ondanks de snelle stoomcursus tot frontsoldaat is het gelukkig niet zover gekomen dat de weggevoerden in de strijd daadwerkelijk worden ingezet. Wel vindt overplaatsing van Oldenburg naar Karlsruhe plaats waar de Urkers verder worden getraind. Ook daar moeten ze weer loopgraven graven. Later worden ze ingezet in Berlijn. Het mag een wonder heten dat ze, ondanks de zware bombardementen, ongedeerd blijven. Vreselijke momenten hebben ze daar meegemaakt. Menigeen denkt, ver van huis, het leven te moeten verliezen.

Dan geschiedt er een wonder. Op 28 april 1945 krijgen de Urkers van

enkele bewakers het advies om zo snel mogelijk te vluchten. Ze kunnen het bijna niet geloven. Een tweede aansporing is echter niet nodig. Een lange tocht te voet, op slecht rijdend materiaal, te fiets of anderszins begint. Dankzij burgerkleding en opgenaaide rood, wit en blauwe lappen zijn ze herkenbaar als Nederlanders. Berooid en van alle krachten ontdaan, bereiken ze uiteindelijk de Nederlandse grens. In een klooster bij Maastricht worden ze gastvrij ontvangen. Daar sterken ze wat aan. De Bult blijft echter trekken. Vandaar dat spoedig de weg naar huis wordt voortgezet. Met de Bult in het zicht krijgen de weggevoerden nieuwe moed en krachten. Alhoewel de laatste loodjes het zwaarst wegen, bereiken ze toch in groepjes het voormalige eiland. Na enkele weken zijn de meesten op Urk gearriveerd en spoedig is menig een over de ergste ontberingen heen. Verblijd dat ze weer bij hun geliefden zijn. Maar het grootste wonder is, dat allen behouden zijn teruggekeerd. "De Heere heeft grote dingen bij ons gedaan; dies zijn wij verblijd."

■ De kazerne te Oldenburg waarin de Urkers onder dak vinden. Inzet: Sjoerd Snoek. Zie het boek *Na de razzia*, dagboek van Sjoerd Snoek.

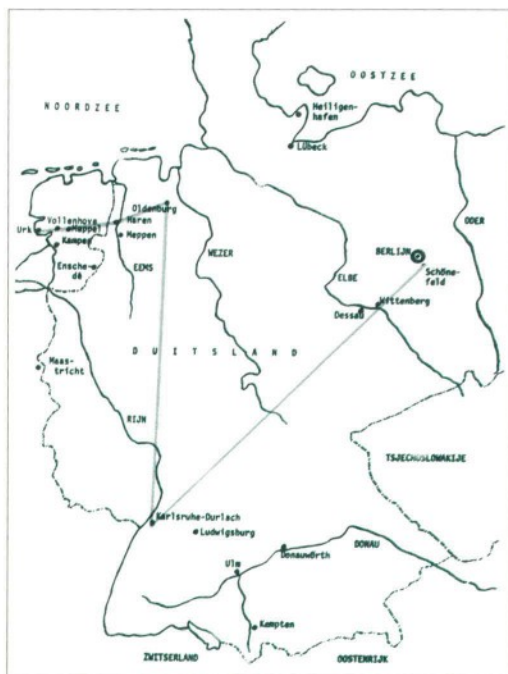
« Mijn en dijn »

Keren we nog even een jaar terug in de geschiedenis. Na de razzia breekt op Urk een moeilijke tijd aan. Het aantal mannen is sterk verminderd. Dat betekent geen visvangst, geen inkomsten, geen voedsel. Grote armoede breekt aan. Velen ondergaan deze tegenslag met opgeheven hoofd en bidden om uitkomst. Voor anderen vervaagt echter de grens tussen het mijn en het dijn. Ze stelen om te overleven. Toch blijft dit diefstal. In de Oprechte Urker wordt gewaarschuwd voor de gevolgen. "Er is nog geen slachtoffer gevallen, maar als er niet krachtig wordt ingegrepen, dan is doodslag spoedig aan de orde." Vervolgens somt de redacteur een lange lijst van inbraken op die in die week zijn gepleegd.

In die periode worden in de drie Urker kerken bidstonden gehouden. In deze kerkdiensten wordt ernstig gewaarschuwd tegen winstbejag en zwarte handel. Aangedrongen wordt op verootmoediging en gebed. Niet bij allen werkt deze welgemeende oproep.

Voor het stoken en koken wordt hout gebruikt. De oude zeewering valt onder menig bijlslag en vele houten palen verdwijnen uit het dorpsbeeld. Ook verdwijnen bij het stoomgemaal de kolen op onverklaarbare wijze. De handel in natura, maar ook de zwarte handel, neemt toe.

Surrogaatkoffie, thee, tabak, zout en vele andere producten zijn op de bon. De schaarste aan kolen neemt zo toe dat de Urkerboot richting Kampen en Enkhuizen niet meer kan varen. Slechts met botters kan de verbinding met het vaste land nog in stand worden gehouden.

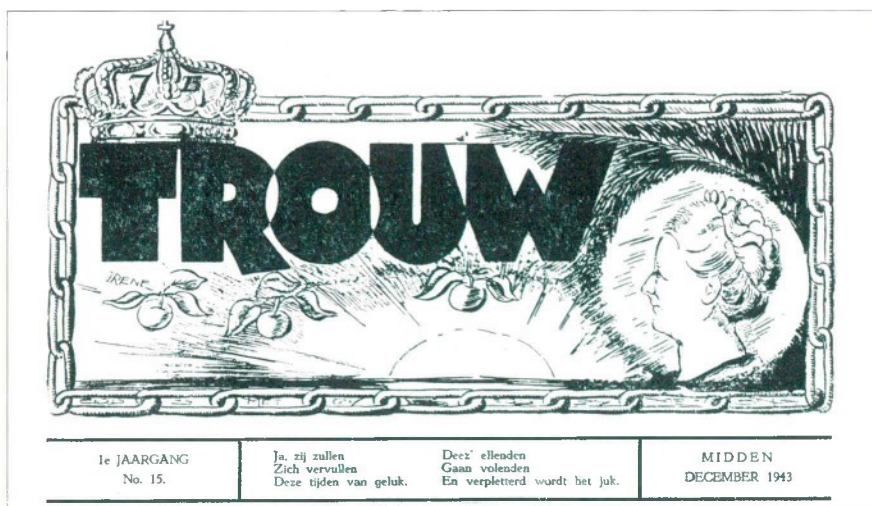

■ De route die een aantal van de bij de november-razzia opgepakte plaatsgenoten aflegt.

Woningnood

Doordat vanuit de kustplaatsen diverse Urkers, als evacu  , naar het voormalige eiland terugkeren, komt er druk op de woningmarkt. Niet iedere verdreven Urker kan onderdak vinden bij familie. Her en der verrijzen dan ook noodwoningen. Maar nog blijft de vraag naar woonruimte.

NSB-burgemeester J.W. Landman doet een klemmend beroep op de medewerking van de gehele Urker bevolking. "Het huidige woningvraagstuk is zeer moeilijk. En niets geeft ons hoop daarin spoedig verbetering te kunnen aanbrengen. Er rest dus niets anders, dan      en ander met elkaar zo dragelijk mogelijk te maken. Gemeenschapszin en goede wil kunnen ook hier nog veel, wat onhoudbaar is, meer dragelijk maken. Wij zullen binnenkort een onderzoek instellen naar degenen, die met weinig personen over veel woonruimte beschikken. Het ligt in de bedoeling – door overleg – die mensen samen te brengen, die door tijdelijke samenwoning, voor anderen ruimte kunnen maken. Bereidwilligheid in dezen kan veel narigheid voorkomen. Een vrijwillig gebracht offer is altijd nog meer waard dan      dat afgedwongen moet worden. Ik reken op alle mogelijke medewerking van de betrokkenen." Tot zover de oproep van de NSB-burgemeester.

■ De illegale krant "Trouw" wordt door ondergrondse werkers ook op Urk verspreid. Een riskant karweitje.

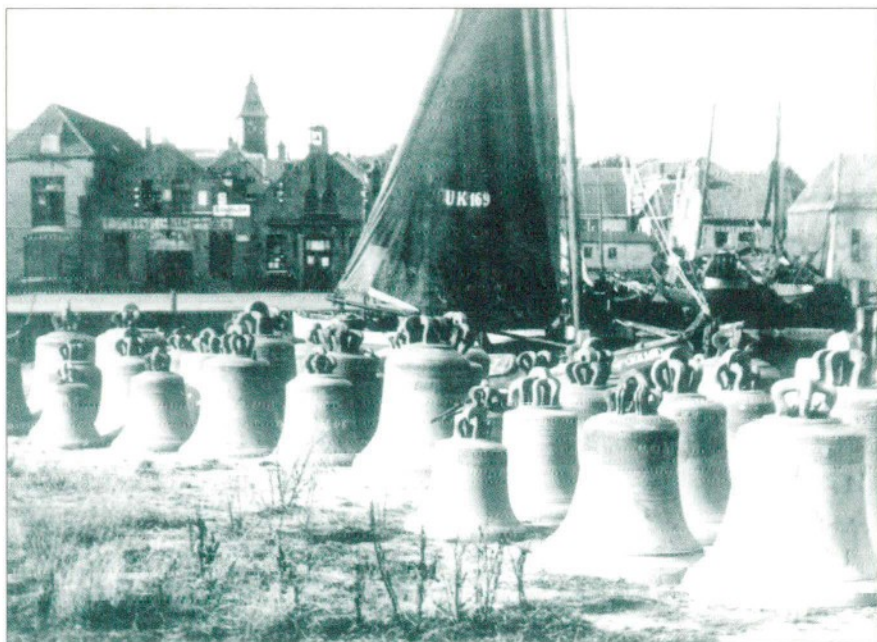
De goede lezer zal zich afvragen: waar is burgemeester G. Keijzer gebleven? Zoals al eerder is opgemerkt, heeft burgemeester G. Keijzer van het begin af aan de bezetters laten merken niet mee te willen werken aan onwettige maatregelen of besluiten. De reactie blijft niet uit. Hij wordt gearresteerd en naar kamp Amersfoort gebracht. Na de oorlog keert hij terug op Urk.

Vandaar dat we in 1944 een andere burgemeester aantreffen, een NSB'er, die eigenlijk niets te vertellen heeft.

☞ Rampen ☞

Door het tekort aan elektriciteit en kolen kunnen de scholen en de kerken niet langer meer worden warm gestookt. Vandaar dat de kinderen verschillende keren niet naar school hoeven en kerkdiensten vervallen.

De nood op het eiland wordt zo groot dat een gaarkeuken wordt ingericht.

■ De kerkklokken uit het klipperschip "Hoop op Zegen", wachtend op transport naar Amsterdam, juli 1945.

Hoewel de Urkers normaal erg op hun eigen kost zijn, wordt dit noodvoedsel grif afgenomen. Er is geen andere keus. Op deze wijze kan men toch iets eten.

Tot overmaat van ramp breekt er kort voor de bevrijding een tyfusepidemie uit. Het houten noodgebouw van de Gereformeerde Kerk (op de plek waar nu de Petrakerk staat) wordt tijdelijk als noodhospitaal ingericht. Gelukkig blijft het aantal slachtoffers dat aan deze ziekte overlijdt beperkt. De situatie is echter wel zorgelijk.

Naarmate de bevrijding in zicht komt, neemt het oorlogsgeweld toe. De vele luchtgevechten zijn bedreigend en het uitblijven van de vrede moedbenemend.

In de oorlog worden door de Duitsers veel kerkklokken gevorderd. Deze klokken smelten de Duitsers om tot materiaal en materieel voor de Duitse oorlogsindustrie. In november 1944 strandt het klipperschip Hoop op Zegen

■ Op de begraafplaats bij het Kerkje aan de Zee zijn in en net na de oorlog 22 geallieerde vliegers begraven. Na de oorlog zijn ze herbegraven op diverse oorlogskerkhoven. Eén Duitse vlieger is op Urk ter aarde besteld.

op de Vormt, nabij Urk. Aan boord bevinden zich 220 geroofde (monumentale) kerkklokken. De berging van het klokkenschip wordt gesaboteerd. Het schip met inhoud verdwijnt onder water. Pas in de zomer 1945 komen de klokken weer boven water en worden opgeslagen op de Westhaven bij het strand. Vanaf deze plek vindt vervoer naar Amsterdam plaats, waarna de klokken weer worden terug gebracht bij de rechtmatige eigenaars.

In de nacht van 8 op 9 januari 1945 voltrekt zich op het IJsselmeer bij Urk een scheepsdrama. De passagiersboot "Groningen 4" is op weg van Lemmer naar Amsterdam. De boot vaart met gedoofde navigatielichten. Het zicht is slecht, de nacht donker en koud. Er zijn veel mensen aan boord, veel moeders met kinderen en ouderen. Ze zijn op voedseltocht in Friesland geweest. Vanuit de tegenovergestelde richting komt de "Jan Nieveen" gevaren, die op weg is naar Friesland. De beide schippers zien hun tegenligger te laat. De boten komen frontaal met elkaar in botsing. De "Jan Nieveen" rijt het voorschip van de "Groningen 4" als een sardineblikje open. De passagiers in de voorkajuit worden volkomen verrast en zien geen kans meer aan dek te komen. Ze verdrinken jammerlijk. Veertien mensen vinden de verdrinkingsdood. Pas na de oorlog worden hun lichamen geborgen. De scheepsramp zorgt voor een grote consternatie op Urk. Waar mogelijk wordt hulp geboden en drenkelingen gered.

☞ Twee bommen ☞

Het mag een wonder heten dat Urk gespaard is gebleven van beschietingen en bombardementen. Ontelbare geallieerde toestellen trekken over Urk, maand in maand uit en de Duitse jachtvliegtuigen proberen elke dag afbreuk te doen aan het oprukken van de geallieerde luchtvloot. Van menig luchtgevecht is men op Urk getuige. Zowel in het IJsselmeer als in de drooggelegde polder storten vele (brandende) vliegtuigen neer.

Op Urk vallen slechts twee bommen in de oorlogstijd, één in de haven en een andere nabij de schuur van Gemeentewerken (aan het eind van de Raadhuisstraat). Niemand wordt getroffen en de schade blijft beperkt. De in de haven liggende Waffenschepen worden wel diverse keren door vliegtuigen beschoten, wat uiteraard voor een grote spanning voor de bewoners op de Bult zorgt.

Elders in het land vinden Urkers wel de dood door het oorlogsgeweld. Ook diverse Urkers die deelnemen aan verzetsacties worden gearresteerd en overleven de concentratiekampen niet.

« De vrijheid gloort »

Nog steeds laat de bevrijding op zich wachten. In Overijssel zijn de geallieerden reeds gesignaleerd. Op Urk wordt het optimisme daardoor niet vergroot. Immers op dolle dinsdag in 1944 heeft men ook gedacht bevrijd te zijn. Wat is dat tegengevallen. Bovendien ligt het voormalige eiland Urk nog vrij geïsoleerd en de Duitsers zijn er nog heer en meester. Toch gloort de hoop.

Op 14 april 1945 valt de telefoonverbinding uit. Ook doet de elektriciteit het niet meer. De Duitsers tonen tekenen van onzekerheid. Niemand weet wat er gebeurt. De volgende dag neemt de spanning toe. Het wordt een vreemde zondag. De bezetters willen laten zien dat ze nog steeds de baas zijn. Ze laten als bewijs daarvan twee schepen zinken waardoor de toegang tot de sluis wordt versperd. Toch zijn ze niet zeker van hun zaak. Sommige Duitsers en handlangers vertrekken. De twee Waffenschepen blijven echter in de haven liggen en bestrijken nog steeds het gehele eiland. Die nacht worden felle explosies en ontploffingen in het havengebied gehoord. Wat is er gaande?

Wanneer de Urkers de volgende dag wakker worden, zijn de Duitsers vanuit de dorpskom verdwenen. Alleen in de haven blijken nog bezetters aanwezig. In de loop van de dag vertrekken de laatste Duitsers ook. Als de Waffenboten uit het zicht zijn verdwenen, rijzen de vragen. Is Urk nu bevrijd? Kan de driekleur worden gehesen? Niemand weet het. Verwarring ontstaat. Van deze verwarring proberen Duitsgezinden gebruik te maken om een veilig heenkomen te zoeken. Dat druist tegen de Urker natuur en vanaf dat moment wordt er handelend opgetreden. De driekleur gaat in top en het gezag wordt overgenomen. Urk is weer van de Urkers!

■ Pieter Hoekman (1917-1943), wachtmeester bij de Koninklijke Marechaussee, sneuvelt als geheim agent nadat hij boven Noord-Brabant vanuit Engeland is gedropt.

« Bevrijding »

Ook als er een Waffenboot de haven binnenvaart, verandert de situatie niet. Urk blijft van de Urkers. De Duitse bemanning begrijpt de situatie en verlaat snel de haven en verdwijnt aan de horizon. Urk is bevrijd. Om elf uur 's avonds van deze gedenkwaardige 17e april 1945 neemt onderwijzer G. Heetebrij, zolang burgemeester G. Keijzer niet is teruggekeerd, het burgerlijk gezag over. 's Nachts vindt er een zuivering plaats. Diverse personen worden van hun bed gelicht. De volgende dag worden alle gearresteerde plaatsgenoten naar de polder afgevoerd. Hierdoor wordt voorkomen dat het recht in eigen hand wordt genomen.

De 18e april 1945 wordt een onvergetelijke feestdag. Alle verborgen gehouden vlaggen, sjerpen, oranjedoeken komen te voorschijn. Urk gaat massaal de straat op. De opgekropte emoties ontladen zich. Iedereen is blij en trekt 's middags naar de haven. Daar wordt een grote, spontaan ontstane, Oranjemanifestatie gehouden. En Urk zal Urk niet zijn of er wordt ook volop

■ Bevrijding 1945. Geallieerde amfibievoertuigen op de dijk nabij Urk.

gezongen. "Ons eiland is nu van den vijand bevrijd. Het heeft dezen dag steeds in spanning verbeid. En zie, nu is 't Vaderland vrij." De vaderlandse liederen galmen over het water. Blijdschap vervult het hart en uit volle borst wordt er gezongen.

's Avonds wordt er in het Kerkje aan de Zee een dankdienst gehouden. Dit monumentale gebouw puilt uit.

Op 19 april 1945 wordt de feestvreugde wreed verstoord door een vreselijk ongeval. Op het plein voor het raadhuis ontaardt zich de opgekropte woede, frustratie en angst van al die jaren op enkele meisjes, die met de Duitsers tijdens de oorlog op goede voet stonden. Afrekening vindt plaats. Onder luid gejoel worden deze meiden kaal geschoren. De woorden die naar hun hoofd worden geslingerd, zijn niet voor herhaling vatbaar. De politie probeert het gezag weer te herstellen en het verder eigen rechter spelen te voorkomen. Er ontstaat, ondanks de feeststemming, een grimmige sfeer.

■ De optocht tijdens het bevrijdingsfeest 1946 passeert het gebouw Samuël (nu modecentrum Oost) in de Prins Hendrikstraat.

Tussen de Magneet en de Bethelkerk ontstaat een opstootje. Een politie-agent wil in de lucht schieten en terwijl hij dat doet slaat iemand zijn arm neer. De kogel raakt twee jongens, die beiden de dood vinden (één ter plekke en de ander in het ziekenhuis). Een dag van blijdschap eindigt in een dag van droefheid.

Pas op 20 april 1945 komen geallieerde amfibievoertuigen in zicht. Zij landen bij de pas aangelegde dijk naar Lemmer, even buiten de dorpskom. Canadezen nemen het gezag op Urk over. Ze worden uitgelaten ontvangen. Urk stroomt weer massaal uit. Dolblij. De blijdschap overheerst. Smart en droefheid is er tegelijkertijd over die Urkers, die hun leven hebben gelaten voor de vrijheid. De lege plaatsen symboliseren hun inzet en onverzettelijkheid, maar roepen ook op: dit nooit weer!

☞ Herdenking ☞

Direct na de oorlog rijzen er plannen om een monument, ter herinnering aan de oorlogsjaren, in de dorpskern op te richten. Ten oosten van het Kerkje aan de Zee is een geschikte ruimte beschikbaar. Een ontwerp wordt gemaakt en een aanvraag, bij de rijksoverheid, halverwege 1946, ingediend.

Op 16 mei 1947 verleent de minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen toestemming tot het oprichten van een oorlogs- en vredesgedenkteken "op het Kerkhofplein te Urk, overeenkomstig de overgelegde tekeningen en foto's." Uit het feit dat de minister spreekt over foto's blijkt dat het monument er al staat. En dat klopt.

De initiatiefnemers vinden de behandeling van de aanvraag in Den Haag veel te lang duren en zijn al tot plaatsing overgegaan. Op 31 augustus 1946 is het monument onthuld.

Op deze Koninginnedag (van Wilhelmina) 1946 komen alle genodigden op het Kerkhofplein samen om van de onthulling van het gedenkteken getuige te zijn.

De gebruikelijke toespraken nemen een flinke tijd in beslag. Ds. G. Spijker spreekt namens de Oranjevereniging. Meester G. Heetebrij voert het woord als ex-commandant van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten op Urk. Verder spreken ds. W. Doorenbos en ds. A. Pietersma. A. Hoekman sluit de plechtigheid af met een dankwoord namens alle nabestaanden van omgekomen plaatsgenoten.

De initiatiefnemers om een monument te plaatsen zijn T. van den Berg, F. Bode, G. de Boer, meester R. Bos, J. Brouwer, R. Kale, T. Woort en C. Zeeman. De offervaardigheid onder de Urker bevolking voor het monument is groot. Een bedrag van f. 6.000,00 wordt opgebracht.

In 1979 krijgt het monument, na vragen in de gemeenteraad van de leden E. de Boer en J. Oost, een grondige opknapbeurt. Ook worden het plein en de verdere omgeving aangepast en verfraaid.

☞ Aanvulling ☞

Een toevoeging aan het monument vindt in 1995 plaats. Mevrouw K. Stam-Kropveld onthult op 27 april het joodse gedenkteken met de namen van haar broer, schoonzus en haar nichtje in de trede van het monument. Drie Urker joden die tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn weggevoerd, via Westerbork naar Sobibor, waar zij worden vergast.

Bij de onthulling van het monument ter nagedachtenis aan het gezin van Japien de Jooode (Israël Samuël Kropveld) spreken de Israëliische ambassadeur M.N. Bavley en rabbijn J.S. Jacobs. Ambassadeur Bavly prijst het Urker initiatief als een bewijs van verbondenheid met de slachtoffers van de Sjoa, de vernietiging van de joden in de oorlog. "Maar het is ook in andere zin een symbool van verbondenheid. Urk is hét symbool dat Nederland en Israël verenigt." Rabbijn Jacobs spreekt bij de onthulling een kort gebed uit.

Het plaatselijk comité gedenkteken familie Israël Samuël Kropveld besteedt nog ieder jaar, door het leggen van een bloemstuk bij de gebruikelijke herdenking op 4 mei bij het oorlogsmonument, aandacht aan de omgekomen joodse familie.

De jaarlijkse herdenking bij het oorlogsmonument kent een vast patroon, sober maar stijlvol. Voorafgaande aan de kranslegging wordt een bezinningsbijeenkomst in het Kerkje aan de Zee gehouden waar één van de plaatselijke predikanten een toespraak houdt. Daarna verzamelen de genodigden en nabestaanden zich bij de Bethelkerk. In stille (op)tocht wordt, onder begeleiding van twee trommelslagers met omfloerste trom, gewandeld naar het monument. Bij het monument worden niet alleen door genodigden en familieleden, maar ook door scholieren bloemen gelegd. Opdat we niet zullen

vergeten. Het Urker Mannenkoor Hallelujah en de Christelijke Brassband Valerius zorgen voor de muzikale omlijsting.

De jaarlijkse herdenking geeft blijk van een grote betrokkenheid van de bevolking bij hen die hun leven gaven voor de vrijheid. Ook wordt de herdenking gezien als een oproep om oorlog en andere gruwelijkheden te voorkomen. Een oproep tot verdraagzaamheid en respect, tot naastenliefde.

■ Aan het oorlogsmonument bij het Kerkje aan de Zee wordt een trede toegevoegd ter nagedachtenis aan de joodse familie I.S. Kropveld.

Naschrift

Dinsdag, 3 oktober 1939 is voor Urk een historische datum. De laatste door-gang van het water in de dijk in wording, tussen Urk en Lemmer, wordt gedicht. Met deze handeling is Urk eiland af. Ruim een jaar later wordt de dijk van Urk naar Schokland gedicht. Drooggelegd polderland omsingelt Urk.

Niet alleen letterlijk, maar ook bestuurlijk is het met de vrijheid van Urk gedaan. De Duitsers zijn heer en meester op het voormalige eiland.

Gelukkig komt op 17 april 1945 aan deze ongewenste bezetting een einde. De laatste Duitsers verlaten op die dag hals over kop het eiland. Urk herkrijgt de vrijheid.

Nu, 60 jaar later, zijn we nog vrij. We mogen gaan en staan waar we willen. We mogen genieten van het goede dat we ontvangen. Dat wil niet zeggen, dat iedereen de vrijheid zo beleeft. Het gevoel van onveiligheid onder de Nederlanders is na de oorlog alleen maar toegenomen. Veel mensen in ons land zijn bang voor de vrijheid die sommigen zich aanmeten en waar iedereen het slachtoffer van kan worden. Als voorbeeld kan genoemd worden het zinloos geweld.

Vrijheid is leven zonder angst. Daar moeten we ons allen voor inzetten. Niet alleen op ons dorp, maar ook in ons land. Zelfs internationaal zullen we als Nederlanders ons voor de vrijheid moeten inzetten, maar dan dienen we zelf wel eerst het voorbeeld te geven.

Respect en waardering, liefde en begrip beginnen in huis, in het gezin, maar werken door op school, in de kerk, op de vereniging, in de maatschappij. Laten we daaraan bouwen, elke dag weer.

De bevrijding van Urk, nu 60 jaar geleden, roept ons op tot herdenken, maar geeft ons ook een opdracht mee. Oorlog, dat nooit weer! Laten we allen blijven werken aan de vrijheid. Barmhartigheid en verdraagzaamheid zijn daarvoor nodig. Of zoals de Bijbel ons oproept om "te wandelen met alle ootmoedigheid en zachtmoedigheid, met lankmoedigheid, verdragende elkaar in de liefde."

Literatuurlijst

Bij het schrijven van deze brochure heb ik gebruik gemaakt van de volgende bronnen:

- het archief van de **gemeente Urk**
- diverse jaargangen van de **Oprechte Urker**
- de brochure **Volk in verdrukking en verzet**, samengesteld door J.W. Rengelink en L. Mug
- de brochure **Urk in oorlogstijd** door T. de Vries
- het boekje **Van bezetting en bevrijding**, samengesteld door A. van Urk en anderen
- het boek **Urker verhalen over de oorlog**, samengesteld door K. Hoekstra en anderen
- het boekje **Een ver-Urkte Israëliet**, door J. van Slooten
- het boek **Na de razzia**, dagboek van Sjoerd Snoek
- de brochure **Daar werd een dijk gelegd**, samengesteld door A. van Urk en anderen

Fotoverantwoording

De foto's in deze brochure zijn afkomstig uit:

- het archief van de gemeente Urk
- Walkate Archief, Kampen
- archief Museum Het Oude Raadhuis, Urk
- archief Het Urkerland
- de collectie van A. van Urk
- de collectie van G. Wakker

Lay-out en druk

GBU~grafici, Urk

Schrijver

De schrijver van deze brochure is tweedejaars student aan de Rijksuniversiteit te Utrecht.

